

Krigen vender og freden kommer

Den 1. oktober 1942 blev vilkårene for de arbejdsløse forringet, fordi man skærpede vilkårene for at få understøttelse ved et forlænge karenstiden og indføre arbejdskort. På generalforsamlingen i oktober oplyste formanden, at der i juli havde været 1.000 medlemmer af Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbund, som havde arbejdet i Tyskland. De medlemmer, som arbejdede i udlandet havde hidtil været kontingentfri, men fra d. 1. oktober skulle de betale til både Forbundet og til afdelingen.

Reglerne om arbejdskort blev igen justeret, og i 1942 fik medlemmerne den besked, at de der havde fast arbejde, senest d. 30. september 1943 skulle have et arbejdskort.

Afdelingens møder blev naturligvis præget af besættelsen, og fra 1942 er de færre og kortere, referaterne nævner overhovedet ikke besættelsen og tyskerne – der er desuden kun få og sjældne notater om tysklandsarbejderne. Det ser desuden ud som om, der er færre af den type konflikter, som der tidligere var mange af. Det er ikke muligt ud fra det foreliggende materiale at give en fornuftig og retvisende forklaring. Krigen ude i Europa og resten af verden bliver heller ikke berørt – i hvert fald når man læser i protokollen. Kommunisterne i fagforeningen bliver heller ikke omtalt, selv om partiet allerede var blevet forbudt i 1941.

Årsskiftet 1942-43 var det store vendepunkt i krigen på alle fronter – men ikke et ord i protokollen. Det nærmeste man kom krigen var spørgsmålet om, hvordan man skulle forholde sig ved luftalarmer, når man var på arbejde – altså hvem der skulle betale.

1943 var ikke anderledes, der er meget færre møder, og derfor virker det lidt underligt, når generalforsamlingen i april diskuterer "indskrænkning af mødernes antal". Da der gennem flere år havde været en faldende mødeprocent i afdelingen, foreslog bestyrelsen, at man skulle stoppe med månedsmøder og kun afholde de 4 generalforsamlinger, som vedtægterne foreskrev. Bestyrelsens forslag blev forkastet ved afstemningen, og det fik formanden til at udtale, "at efter denne afstemning kan vi forvente en god tilslutning til vores møder, og det er glædeligt".

Men pludselig er der alligevel en lille meddelelse, og den er i virkeligheden nok større, end det der står i protokollen: at "arbejdere, som antages af den tyske værnemagt ikke ...

skal være medlem af Dansk Front" – DF var en dansk nationalsocialistisk organisation. Hvis det havde været et krav, så havde de nok heller ikke fået arbejdere nok, for der arbejdede omkring 100.000 på tyskernes projekter i Danmark – flyvepladser og betonbunkere langs den jyske vestkyst.

På den første generalforsamling, efter at regeringen var ophørt med at fungere d. 29. august 1943, foreslog bestyrelsen endnu en gang, at man skulle aflyse månedsmøderne "under de for tiden vanskelige forhold" – der var indført forbud mod møder uden tilladelse. Bestyrelsen ville dog søge om de fornødne tilladelser til at afholde de nødvendige generalforsamlinger.

Resten af året var der kun mindre sager på dagsordenen – en sag om smudstillæg på flere virksomheder fylder dog ret meget, og det endte med, at sagen blev sendt ind til Forbundet i slutningen af januar 1944.

Ved årsskiftet havde afdelingen kun 5 arbejdsløse medlemmer, og i marts var der kun 3. Det fik den konsekvens, at virksomhederne begyndte at afskaffe arbejdsdelingen, fordi den ikke længere var nødvendig.

I 1944 ville afdelingen d. 2. juli tage til Lejre på sommerudflugten, men den blev aldrig gennemført "grundet forholdene". Det var folkestrejken, som begyndte d. 30. juni, da smede og maskinarbejdere på B&W gik hjem fra arbejdet. Strejken berørte naturligvis også Roskilde – det ses bare ikke i protokollen. Det mest opsigtsvækkende var nok også salget af svinekød fra de jernbanevogne, som ikke kunne køre til København – og at hele Roskilde lugtede af flæskesteg.

På et bestyrelsesmøde d. 30. september blev der refereret fra et brev fra Forbundet, som henstillede til de medlemmer, der arbejdede på lukningstruede virksomheder ved krigens ophør, at "de fik dokumentation for deres tilgodehavende feriepenge".

Da krigen gik ind den sidste fase, kunne det mærkes på de danske arbejdspladser. Det blev igen nødvendigt at bruge arbejdsfordelingen for at dele det arbejde, der var. Krigen havde stor indflydelse på produktionen, fordi der i stigende grad var mangel på råstoffer. D. 23. februar 1945 havde 11 virksomheder i Roskilde genindført arbejdsfordelingen – og tallet steg i krigens sidste måneder. For at redde lærlingene i den svære situation blev det bestemt, at de lærlinge, der kom på arbejdsfordeling, skulle have et løntilskud – så lønnen blev den normale.

Besættelsen sluttede d. 5. maj 1945, men i et meget kort

referat fra et medlemsmøde samme dag, nævnes det ikke med et ord. Referaterne i protokollen tyder derfor på, at besættelsen tilsyneladende ikke har berørt afdelingen, men det vil givet være en overfortolkning. For i det besatte Danmark satte danskerne selv meget ofte deres egne grænser for, hvad man kunne tale om i større forsamlinger, og for hvad man kunne skrive i de institutionelle protokoller. Derfor nævnes der kun temaer, som var en del af "det offentlige Danmark". Den "regel" har naturligvis også haft sin egen gyldighed hos smedene og maskinarbejderne i Roskilde.

Freden kom til Danmark

De samvirkende Fagforbund forhandlede i løbet af de første frihedsdage en betalingsgodtgørelse "for de dage som holdtes fri i anledning af freden", og arbejdsgiverne anbefalede deres medlemmer at imødekomme kravene "i lighed med statens regler". Freden fik tilsyneladende ikke andre konsekvenser for det daglige arbejde i fagforeningen.

Den økonomiske afmatning fra krigens slutfase fortsatte efter befrielsen – markedet for "krudt og kugler" og andre krigsfornødenheder gik helt i stå, fordi aftageren af de danske produkter fra 1940-45 med et slag forsvandt. Danmark havde ikke længere et udenlandsk marked, og derfor var arbejdsløsheden igen stigende, og det betød, at ordningen med arbejdsfordeling fortsatte.

Efter krigen kæmpede fagforeningerne videre med de samme hverdagsproblemer, som man altid havde søgt at løse ude på de enkelte arbejdspladser, hvor der kunne være en mester, som ville undgå overtidsbetaling og lignende.

Så man kan på sin vis sige, at afdelingen faldt tilbage til den "gamle hverdag", og der blev igen holdt de sædvanlige månedsmøder, bestyrelsesmøder samt 4 generalforsamlinger om året.

Den første generalforsamling efter freden fandt sted d. 7. juli 1945, og her udtalte formanden: "Da det er det første møde vi afholder siden Danmarks befrielse af tyranniet, er der en ting, som vi må være tilfredse med ... at Forbundets slagkraft og kontakt med medlemmerne er blevet bevaret". Han sluttede med at ønske, at arbejderne må stå sammen om fredens Danmark. Senere under formandens beretning takkede Aug. Topp de medlemmer, som havde været med i modstandsbevægelsen.

Medlemmerne diskuterede også den behandling, som kommunisterne blev udsat for efter Hitlers angreb på Sov-

jetunionen i 1941. Det blev fremhævet, at man nu kunne byde de kommunistiske tillidsmænd velkommen tilbage til opgaverne – men man glemte tilsyneladende tiden mellem 1939 og 1941. Modsætningerne mellem socialdemokraterne og kommunisterne lurede alligevel lige under overfladen, og man vidste, at kommunisterne havde stor opbakning i befolkningen.

Formanden gjorde opmærksom på, at Forbundet havde vedtaget, at i de tilfælde hvor lærlinge ikke havde aflagt svendeprøve, fordi de havde deltaget i frihedskampen eller var gået under jorden, skulle uddannelsen gennemføres på særlige vilkår. Bestyrelsen besluttede at undersøge, hvor mange der kunne være tale om.

Kampen på venstrefløjen

På den ekstraordinære generalforsamling i september dukkede modsætningerne mellem de to arbejderpartier op på overfladen, da et af medlemmerne – Lars Clausen – spurgte "om bestyrelsen ikke havde modtaget et andragende om støtte til bladet *Land og Folk*", men det ville formanden ikke svare på, fordi det "var uden for dagsordenen". Men Clausen fortsatte, og senere på generalforsamlingen foreslog han, at afdelingen skulle give 150 kr. i støtte til genrejsning af *Land og Folk*. Sagen endte med, at afdelingen gav tilskuddet, men først efter en længere diskussion. Dermed blev den lokale del af den lange kamp mellem socialdemokraterne og kommunisterne skudt i gang. Den modsætning kom til at præge arbejderbevægelsen fra 1945 til slutningen af 1950'erne, hvor Aksel Larsen efter russernes angreb på Ungarn blev ekskluderet af DKP, og kommunisterne på det nærmeste forsvandt fra det politiske billede.

Modsætningen blev meget markant, da formanden på generalforsamlingen i oktober foreslog, at afdelingen skulle give 150 kr. i støtte til den socialdemokratiske valgfond. Det fik Clausen til at fremsætte et ændringsforslag, så Socialdemokratiet og DKP skulle dele tilskuddet – og det blev vedtaget. Clausen blev senere på mødet valgt som bestyrelsesmedlem med det højeste stemmetal.

Krigen var slut, og Europa var gået i stå. I Roskilde var tiden efter befrielsen præget af stor usikkerhed, og på flere virksomheder fortsatte arbejdsfordelingen. Arbejdsløsheden forsvandt ikke, og udbuddet af varer i butikkerne blev ikke større, og derfor var man nødt til at fortsætte med rationeringsmærker i flere år. I foråret 1946 nåede man endelig så

langt, at loven om arbejdsfordeling kunne ophæves, og hverdagen begyndte at blive lidt mere normal. På arbejdsmarkedet kunne der dog stadigvæk opstå problemer, fordi der var nogen, som arbejdede over uden at afspadsere. Men på forårsgeneralforsamlingen kunne formanden alligevel med en vis glæde fortælle, at afdelingen ikke havde flere arbejdsløse.

Lige efter krigen forhandlede Socialdemokratiet og DKP om en sammenlægning, men forhandlingerne gik ikke godt, og det gav "nogle skvulp" ude i afdelingerne. I Roskilde blev det tydeligt, da en socialdemokratisk svend på et måneds-møde i maj 1946 erklærede, at "en af vore folk havde anbefalet kommunisten og dette må ophøre".

Lærlingene

Efter krigen brugte afdelingen meget tid på at diskutere lærlingenes forhold. Man drøftede både aflønning, antallet af lærlinge på den enkelte virksomhed og udvælgelse af skuemestre til svendeprøverne. I september 1946 blev medlemmerne opfordret til se efter, at lærlingene fik udbetalt den løn, som de havde krav på. Svendene var ganske klar over, at lærlingene ikke stod stærkt i forhold til arbejdsgiverne, og derfor bakkede de dem op. Der var nemlig mange steder, hvor lærlingenes forhold ikke var i orden, og derfor fulgte afdelingen og tillidsmændene med i udviklingen. Der var næsten ikke et møde i afdelingen, uden at lærlingenes situation blev drøftet på den ene eller anden måde. I nogen tilfælde havde en mester forsømt at tilmelde lærlingen til Svendeprøvekommissionen, og i andre sager drejede det sig om manglende løntillæg. Både Forbundet og afdelingen var opmærksomme på antallet af lærlinge på de enkelte virksomheder, fordi man ville sikre, at lærlingene fik en ordentlig uddannelse.

Roskilde-afdelingen holdt stadigvæk mange møder: generalforsamlinger, bestyrelsesmøder og medlemsmøder eller måneds-møder, og på en generalforsamling i 1947 blev det foreslået, at måneds-møderne skulle droppes, fordi der ikke kom ret mange medlemmer – og nu blev det vedtaget.

I 1947 begyndte afdelingen at overveje, om man skulle have sit eget fagforeningshus. Bestyrelsen besluttede i juni, at man skulle foreslå, at der blev oprettet en byggefond på 2.000 kr. Forslaget blev fremlagt i en lidt ændret form på sommergeneralforsamlingen: man skulle opspare 15 øre af hvert indbetalt kontingent – indsat på en særlig konto - og pengene kunne kun bruges til at en bygning. Forslaget blev

enstemmigt vedtaget. På efterårsgeneralforsamlingen i 1947 trådte S.P. Sørensen tilbage som formand - Alfred Nielsen og Lars Clausen blev foreslået og Alfred Nielsen blev valgt - han var formand til 1973.

I løbet af 1948 søgte flere virksomheder om dispensation til overarbejde. Det var en hovedhjørnesten i Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbunds politik, at man helst skulle undgå overarbejde for at sikre, at arbejdet blev delt ud på flest mulige hænder. De mange dispensationsansøgninger kunne skyldes, at det begyndte at gå den rigtige vej med økonomien, men det er nok en overfortolkning. Forklaringen skal snarere søges i det forhold, at forbruget af arbejdskraft på jernindustriens virksomheder i Roskilde var sæsonbetonet og fulgte rytmen i landbruget. Spørgsmålet blev altid ivrigt diskuteret i de lokale afdelinger, men det var altid Forbundet, som traf afgørelsen.

På generalforsamlingen i januar 1948 redegjorde forbundssekretær Amstrup for Forbundets holdning til lærepladser og lærlingeuddannelsen. Senere fortalte han om det overenskomstforslag, som han selv havde været med til at forhandle – men protokollen fortæller intet om indholdet.

I foråret 1948 blev der ved med at komme ansøgninger om dispensation fra overarbejdsreglerne, og bestyrelsen måtte nødtvungent anbefale det, fordi "ledige faglærte maskinarbejdere kunne vi ikke anvise".

I august købte afdelingen aktier for 300 kr. i Malernes kooperative Forretning, og samtidig var mindstelønnen på Nymølle Skærvefabrik steget til 2,05 kr. Det viser, at det efterhånden blev mere almindeligt, at der blev forhandlet løn lokalt, og den udvikling fortsatte i løbet af 1948 – ofte med det resultat, at der blev opnået lønforbedringer på både timeløn og akkorder. Det blev tilsyneladende så almindeligt, at formanden Alfred Nielsen mente, at det var nødvendigt, at bestyrelsen deltog i forhandlingerne. På en generalforsamling i slutningen af 1948 "rettede [han] en henstilling, især til tillidsmændene om at meddele bestyrelsen, [om] deres forhandlinger med de respektive arbejdsgivere, da det ikke er muligt for bestyrelsen for afdelingen at arbejde med ... når den ingen oplysninger kan få fra medlemmerne". Det betyder, at han mente, at der skulle arbejdes på at opnå de samme resultater på alle virksomheder.

Bestyrelsen fortsatte med at have fokus på lærlingenes situation, og man kontrollerede jævnligt, at de fik den "rigtige" løn, og at de blev behandlet ordentligt. En gang imellem

måtte man søge hjælp hos Forbundet, som det skete, da en smedemester på Hvilten havde pryglet sin lærling.

I efteråret 1948 begyndte det at gå tilbage for kommunisterne i Danmark – det skete også hos smedene og maskinarbejderne i Roskilde. I november afslog man derfor en ansøgning om tilskud fra *Land og Folk* og Kommunistisk Ungdom – det havde været utænkeligt i de foregående år.

Hverdagen efter krigen havde endeligt indfundet sig i afdelingen, og på bestyrelsesmøderne dukkede de samme meddelelser og problemer op – som altid: værksteder der får tilladelse til at have lærlinge, svende der ikke får deres løn og akkord udbetalt efter reglerne, arbejdsmænd der udfører smedearbejde, meddelelse om mestre der er optaget i arbejdsgiverforeningen, referater fra hovedbestyrelsen, skovtur, stiftelsesfest, juletræ og cirkulærer fra Forbundet.

Men på generalforsamlingen i oktober 1949 skete der endelig noget i hussagen, og det blev henstillet til bestyrelsen, at man kiggede efter en byggegrund til Smedenens Hus.